

18. *Picris* L. – hořčík *)

Picris LINNAEUS Sp. Pl. 792, 1753.

Lit.: BERGMAN B. (1932): Aposporie bei *Picris hieracioides* und *Leontodon hispidus*. Svensk Bot. Tidskr. 26:453–457. – LACK W. (1974): Die Gattung *Picris* L. sensu lato im ostmediterranean-westasiatischen Raum. [Dissertationen der Universität Wien, no 116.] Wien. – LACK W. (1975): Type specimens of the Linnaean species of *Picris* L. (Compositae). Taxon 24:113–116. – SELL P. D. (1975): Taxonomic and nomenclatural notes on the Compositae subfam. Cichorioideae. In: HEYWOOD V. H. [red.], Flora Europaea. Notulae systematicae ad Floram Europaeam spectantes. No. 19. Bot. J. Linn. Soc. 71:236–267. – SELL P. D. (1976): 160. *Picris* L. In: TUTIN T. G. et al. [red.], Flora Europaea 4:315–317, Cambridge. – ELLNER S. P. et SHMIDA A. (1984): Seed dispersal in relation to habitat in the genus *Picris* (Compositae) in Mediterranean and arid regions. Israel J. Bot. 33:25–39. – HEATH P. V. (1994): Commentary on the proposal to conserve *Picris* Linne. Calyx 4:117. – HOLZAPFEL S. (1994): A revision of the genus *Picris* (Asteraceae: Lactuceae) in Australia. Willdenowia 24:97–218.

Jednoleté, dvouleté nebo vytrvalé byliny s mléčnicemi ve všech částech a s tuhými vícebuněčnými kotvičkovitými chlupy s 2–4 drobnými háčky na vrcholu. Lodyhy jednoduché nebo větvené. Listy přízemní obvykle v růžici, lodyžní střídavé, celistvé nebo peřeně členěné, někdy osténkaté. Úbory žluté, jednotlivé na konci větví nebo ve vrcholičnatých květenstvích; zákrov víceřadý, vnější zákrovní listeny ± střechovitě uspořádané, kratší a užší než vnitřní; lůžko úboru ploché, bez plevek, lysé, jamkaté. Květy oboupohlavné, jazykovité, okrajové s ligulou často na spodní straně s podélným, nejčastěji červeně zbarveným pruhem; bliznová ramena dlouhá, s krátkými vymetacími chlupy. Nažky s krátkým zobánkem nebo bez zobánku, podélně mělce 5žebřé, příčně často význačně vrásčité; chmýr dvouřadý, v celosti opadavý, z pérovitých, na bázi rozšířených paprsků, vz. u okrajových nažek redukovaných na krátké šupinky nebo souvislý límeček. – Asi 40 druhů v Evropě, s. a tropické Africe, Asii a s. Austrálii s těžištěm diverzity ve Středozeří. Druh *Picris hieracioides* s rozsáhlým druhotným areálem. – Proterandr. Entomogam. Alogam. Apomix. Anemochor.

Poznámka:**) U rodu *Picris* byla popsána přítomnost seskviterpenických laktonů telekinu (eudesmanolid) a allosidu (guajanolid), a také triterpenů taraxanového typu. Detegován byl též kumarin umbelliferon.

1. *Picris hieracioides* L. – hořčík jestřábníkovitý

Tab. 125/1

Picris hieracioides LINNAEUS Sp. Pl. 792, 1753.

Exsikáty: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 698. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 951, 951b. – Extra fines: CALLIER Fl. Sicil. Exs., no 845. – ROSS Herb. Sicul., no 161 [ut *Picris hieracioides* var. *spinulosa* (BERTOL.)].

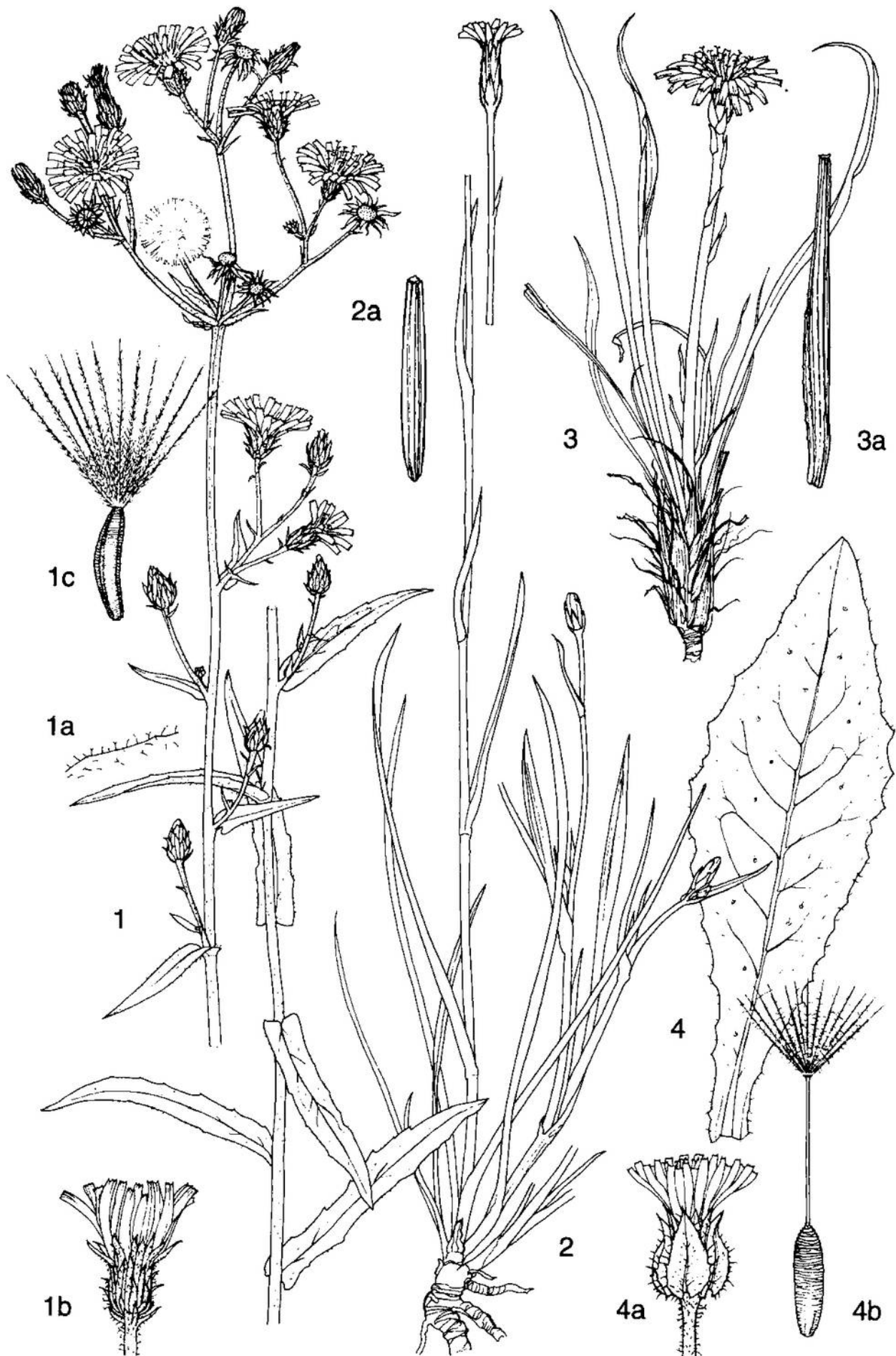
Dvouleté až krátce vytrvalé, 60–90(–110) cm vys. byliny s větveným větveným kořenem se snadno lámavými postranními kořeny, s jednoduchou, méně často větvenou kořenovou hlavou a často s adventivními kořenovými pupeny. Lodyha přímá, jednoduchá nebo větvená (někdy již od báze), olistěná, mělce rýhovaná, zelená, velmi často hnědofialově naběhlá, obvykle v dol. části hustě, v hor. části řidčeji odstále štětinatě chlupatá s chlupy ± rovnovážně odstálými, bělavými, zřetelně nestejně dlouhými (nejčastěji 0,5–3,0 mm dl.), na vrcholu kotvičkovitě háčkovitými (dvouramenná kotvička o šíři ca 0,10–0,15 mm), na hor. části lodyha též drobně přitiskle hvězdovitě chlupatá. Listy přisedlé až srdčité objímavé,

± úzce kopinaté, nejčastěji 7–11 cm dl., 2–3 cm šir., na okraji oddáleně vykrajované zubaté, zelené až tmavě zelené, někdy hnědofialově naběhlé, na obou stranách roztr. odstále štětinatě chlupaté s chlupy bělavými, nejčastěji 0,2–1,5 mm dl. (na rubu na stf. žilce až 3 mm dl.), kotvičkovitě háčkovitými. Úbory ca 2,0–2,5 cm v průměru, syté (žloutkově) žluté, skládající vrcholičnaté květenství (obvykle zřetelně mnohoramenný vrcholík) s postranními větvemi často nápadně ve stejné výšce vyrůstajícími, stopky úborů nejčastěji 2–5 cm dl., obvykle s 1–2 malými listeny, podélně rýhované, odstále štětinatě chlupaté, pod úborem zřetelně ztlustlé a roztr. až hustě drobně hvězdovitě chlupaté (chlupy ca 0,1 mm dl.); zákrov před rozkvětem ± válcovitý, 8–9 mm dl., po odkvětu baňkovitý (na bázi kulovitý se vzpřímenými hor. konci vnitřních zákrovních listenů), vnější zákrovní listeny čárkovité, přímo odstálé a obloukem nahoru prohnuté, nestejně dlouhé (3–6 mm), řidče štětinatě chlupaté nebo jen s přitisklými drobnými hvězdovitými chlupy, světle zelené,

*) Zpracoval J. Štěpánek

**) Zpracoval J. Harmatha

Tab. 125: 1 *Picris hieracioides*, horní a střední část lodyhy, 1a – detail odění okraje listu, 1b – úbor, 1c – nažka. – 2 *Scorzonera parviflora*, 2a – nažka. – 3 *S. austriaca*, 3a – nažka. – 4 *Helminthotheca echioides*, lodyžní list, 4a – úbor, 4b – nažka.

[TAB. 125] 721

vnitřní zákrovni listeny v jedné řadě, za květu nejčastěji 10–11 mm dl., na vnější straně hustě štětinatě chlupaté kotvičkovitými chlupy a přitiskle hvězdovitě chlupaté, v dol. části světle zelené, masité, na vnější straně kýlnaté, na vnitřní podélně žlábkovité, v hor. části šedozelelé (černozelelé), ploché. Květy oboupohlavné, jazykovité, s ligulou plochou, na vrcholu zastříhaně 5zubou se zuby žlutými nebo až tmavě červenými, nebo někdy na vrcholu zúženou až mírně kápovitou, okrajové s ligulou na spodní straně s hnědočerveným podélným středovým pruhem; blizna nazelenalá. Nažky úzce vřetenovité, mírně prohnuté, ca 3,5 mm dl., podélně mělce brázdité, s výraznou jemnou příčnou vráscitou skulpturou, tmavě červenohnědé; chmýr na bázi límečkovitě srostlý, v celosti opadavý, složený z vnitřních delších (ca 6 mm dl.) pérovitých paprsků a vnějších kratších (1–2 mm dl.) drsných paprsků. VII–X. Hkf.

$2n = 10$ (extra fines)

Variabilita: Druh v celém svém areálu neobyčejně proměnlivý. Na základě rozdílů ve velikosti úborů, v hustotě odění, délce stopek úborů, tvaru listů a zbarvení a odění zákrovních listenů se rozeznává nejčastěji pět poddruhů (SELL 1976). Toto členění však není všeobecně bez výhrad přijímáno a bude zřejmě dále upřesňováno. Na území ČR se vyskytuje pouze nominální poddruh subsp. *hieracioides*, k němuž se vztahuje i výše uvedený popis. Tento synantropní poddruh s areálem téměř se překrývajícím s celkovým rozšířením druhu je velmi proměnlivý v hustotě odění, zbarvení lodyh a listů, tvaru listů, bohatosti a způsobu větvení složeného květenství, ve velikosti úborů, zbarvení a odění zákrovních listenů, zbarvení vrcholových zubů ligul a v sytosti zbarvení podélného pruhu na spodní straně okrajových ligul. Bylo popsáno mnoho nižších infraspecifických jednotek, jejichž taxonomická hodnota je ve většině případů pravděpodobně zanedbatelná. Podrobnější studium a posouzení si zaslouží odchylky projevující se na celých populacích, především s vazbou na další ekologické nebo fyto geografické vlastnosti. Na území ČR se jedná např. o populace rostoucí na střídavě vlhkých loukách v Polabí, význačně nižším vzrůstem a světlejším zbarvením (méně často a méně intenzivně červeno- až hnědofialově naběhlé lodyhy, zákrovny a listy), převahou vytrvalých rostlin s přítomností četných přízemních růžic, širšími listy a „pravidelnější“ větvením květenství.

Ekologie a cenologie: Louky, pastviny, narušované stepní svahy, tzv. bílé stráně, starší úhory, náspy, meze, okraje komunikací, starší navážky, ruderalizované plochy v obcích, lesní lemy a světliny. Na sušších nebo střídavě vlhkých, živinami bohatých, nejčastěji jílovitých

nebo hlinitojílovitých půdách obvykle s příměsí skeletu, často též na různých ulehých antropogenních substrátech. Zejména v chladnějších oblastech dává přednost bazickému podkladu. Nejčastěji ve společenstvech třídy *Artemisietea vulgaris* (diagnostický druh svazu *Dauco-Melilotion*) a v rozmanitých přirozeně rozvolňovaných nebo narušovaných společenstvech třídy *Festuco-Brometea* (diagnostický druh podsvazu *Astragalo austriaci-Achilleenion setaceae*), též ve společenstvech třídy *Trifolio-Geranietea sanguinei* a sušších porostech svazu *Arrhenatherion*.

Rozšíření v ČR: Druh poměrně hojný ve všech teplejších oblastech, zejména v celém termofytiku a teplejších okresech mezofytika s častějším výskytem vhodných stanovišť (např. v Polomených horách). V Karpatském mezofytiku dosti častý i ve středních a vyšších polohách. V chladnějších oblastech Českého masivu roztroušeně a mnohde snad jen druhotně se zřetelnou vazbou na synantropní stanoviště v obcích, lomích, na nádražích, podél komunikací apod. Poměrně novodobé šíření hlavně podél železnic je zaznamenáno v j. a jz. Čechách, kde byl hořčík jestřábníkovitý ještě v 19. stol. téměř neznámou rostlinou. Přesněji rozlišit původní a druhotné rozšíření v ostatních územích mezofytika Čech a v. a s. Moravy je obtížné. Výskyt je soustředěn do planárního až suprakolinního stupně a zasahuje vzácně (na v. Moravě častěji) do stupně montánního (max.: Šumava, Černá v Pošumaví, okraj lesa pod kótou 818, ca 750–800 m; Javorníky, údolí Břežítá, 750–800 m). – Mapy: SLAVÍK in Květena ČR 7:54, 2004.

T: Ve všech fyt. o. – M: Dnes pravděpodobně ve většině fyt. o., v mnohých okresech ale jen druhotně [údaje chybějící z fyt. o. 22. Halštr. vrch., 23. Smrč., 26. Čes. les, 27. Tachov. bráz., 28. Tep. vrchy, 34. Plán. hřeb., 35. Podbrd., 36. Horaž. pah., 39. Třeboň. pán., 40. Jihočes. pah., 41. Stř. Povlt., 42. Votic. pah., 43. Votic. vrch., 44. Mileš. střed., 46. Lab. písk., 47. Šluk. pah., 49. Frýdl. pah., 50. Luž. hory, 52. Ral. bez. tab., 54. Ješ. hřb., 56. Podkrk., 59. Orl. podh., 80. Stř. Pobeč.]. – O: 88g. Hornovlt. kotl. (Lenora), 99a. Radhošť. Besk. (údolí Lomné).

Celkové rozšíření: Evropa kromě nejjižnějších oblastí (chybí v j. části Iberského poloostrova, velmi vzácně na Sicílii a v Řecku), sz. a s. hranice prochází stř. Anglií, j. Švédskem, j. Finskem a dále k východu přibližně kol 63° s. š. k Uralu. V Asii v jz. a j. části stř. Sibíře a v s. části Střední Asie na východ k Altaji, na Kavkaze a vzácně v Anatólii. Adventivně v j. Africe, Severní Americe, Austrálii a na Novém Zélandu. – Mapy: MEUSEL et al. 1992:531.